

A
KOLOZSVÁRI
SZ.-MIHÁLY EGYHÁZ

TÖRTÉNETI S ÉPÍTÉSZETI LEIRATA
GRÓF ESZTERHÁZY JÁNOSTÓL.

A monumentális épületekben szegény Erdély, alig képes egy-egy kiválóbb építkezést felmutatni; az is a mi fenmaradt nagyobbára az enyészetnek néz elébe, s midőn más országokban a kormány nevezetes műemlékek fenntartására vagy kijavítására tetemes áldozatokkal járúl, addig nálunk e tekintetben nem történik semmi; e cél elérésére alakulandó magán-egyletekre, az idők oly mostoha viszonyai között alig van kilátás; nem marad tehát egyéb hátra, mint: rajzok és leírások által ily művek emlékét fenntartani, míg szerencsésebb viszonyok e bajon segítődenek. De fogjunk tárgyunkhoz, azaz: ezen egyháznak elébb történelmi, azután építészeti leírásához:

Okmányok hiányában *) e templom keletkezésének idejét pontosan meghatározni nem lehet. Állítólag a tizennegyedik század végén, vagy a tizenötödik első éveiben tévők le alapját a kolozsvári polgárok. — 1400-ban Bonifacius pápának bullája ¹⁾ búcsút engedélyez mind azoknak, kik ezen egyház építkezését elősegítik. — Zsigmond király tetemes segítséggel járulván hozzá, 1414-ben végzé be, az egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint ²⁾; mely évszám ugyan a diadalív újabkori feliratával ellentétben áll:

MCCCCXLII. Sigism. Aug. Clementia locat. ³⁾

MCCCXVI. Caroli VI. Aug. Pietate recept.

MCCCCXXXVII. Firmitati et Decori restitut.

Azonban 1422-ben annyira kész volt, hogy György püspök már a felállított oltárok előtt mondandó misékről rendelkezik. ⁴⁾

Alakjából egyébként, valamint szervezéséből kitűnik, hogy huzamosabb időnek folyta alatt épült, vagy legalább többszörös és tetemes újításokon ment át.

1551 ben július 26-kán ⁵⁾, itt ezen egyház főoltára előtt adta át Izabella királyné, tizenegy éves fia, Martinuzi és Ferdinánd követei jelenlétében Castaldónak a szent koronát s a magyar királyság többi jelvényeit, s a főurakhoz fordulva, könyezve fejezé ki azon sejtelmét: hogy e korona magyarnak homlokát nem fogja soha többé díszíteni ⁶⁾.

*) E templomnak a különböző hitfelekezetek által történt elfoglalása alkalmával vagy eltévedtek, vagy elpusztultak.

¹⁾ A plebánia levéltárában.

²⁾ Decretum Canonicae visitationis Parochiae R.C. Lat. Ritus Claudiopol. de anno 1822. peractae; melyet méltóságos főtiszt. abbás és károlyfehérvári kanonok, kolozsvári plebános Kedves István úr engedelméből átlapozván, ez alkalommal hálámát és köszönetemet kifejezni el nem mulasztom.

³⁾ Zsigmond császár 1437-ben halván meg; talán csak a templom bevégeztét akarja ez évszám jelelni?

⁴⁾ A plebánia levéltárában.

⁵⁾ A magyar korona feletti küzdelem a 16-ik században. Jakab Elektől, az Erdélyi Múzeum-egylet Évkönyveinek III-ik füzetében 149-ik lapon.

⁶⁾ I. Istvánfi Mikls. Histor. Reg. Hungariae 1758-iki kiadás. 16. könyv. 183. lapon többi között ezeket írja: „sacra in aede majori celebrantur,“ meg kell különböztetni a szent Mihályról nevezett *templum majus*, a *templum minus*től, mely keresztelő sz. János tiszteletére volt szentelve, s melyet historikusaink gyakran felemlitnek. Ez az elébbeni templom déli hajója közelében, alig egy pár ölnyi távolságra állott, ebben gyakran országgyűlések is tartattak, a nagy templomnál elébb keletkezett, és 1733-ban rontatott le az egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint. Nyilván még régibb halotti kápolna, úgynevezett *caruarium*, ha nem baptisterium lehetett, amint hogy ily kápolnák rendszeren a régibb főbb egyházak mellett állottak. Lásd Ipolyi Magyar Műemlékek I. Csallóköz 44, 69, 170 sat.

1551-dik év után kerülhetett ezen egyház a lutheránok birtokába ¹⁾, mely alkalommal Petrovics Péter királyi helytartó, temesi bán parancsára az oltárok és szent képek eltávolítottak. ²⁾

1566-ban János Zsigmond az unitáriusoknak adományozá. ³⁾

1603-ban történt, hogy Kolozsvár összes lakossága, a jezsuitákat, elébb rajtok elkövetett legnagyobb méltatlanságok után e városból kiűzé ⁴⁾; de még ez év folytán Basta közeledésének hírére, bosszújától tartva visszahívá, kiknek azután Basta e templomot sz. Mihály napján 29. septemb. adá át ⁵⁾.

A jezsuiták hosszasan nem bírhatták, mert 1604-ben martius végén ⁶⁾ Basta örök búcsút vévén Erdélytől, újolag az unitáriusoknak visszabocsátá ⁷⁾, kik békességé-

¹⁾ Székely Sándor „Unitária vallás története Erdélyben“ című munkájában 49. lapon írja hogy: „Kolozsvár 1540-ben Izabella alatt vevé be a lutheri ev. hitrendszert, Heltai Gáspár plebanus, Omlási egyházi tanító, és Vizaknai Gergely oskolatanító s igazgató mutatván előpéldát,“ — s jóllehet híveinek nagy része követheté plébánusok példáját, még is véleményem szerint a piaczi nagy egyház egy ideig a katolikusok birtokában maradhatott; ugyan is: midőn 1541. év végével vagy 1542. év elején Izabella királyné fiával Erdélybe jön, őt Dévánál a rendek fogadván, Adrianus nevű kolozsvári plebanus, és a királyné tanácsosa beszéddel üdvözlé, Bethlen Farkas tanú bizonyossága szerint: Historia de rebus Transylvanicis 1782. évi kiadás. 3 ik könyv 407-ik lapon. — A hol ugyan nem említettik, hogy Adrianus katolikus plebanus volt, de mivel fennidézett Székely Sándor becses munkájának 90-ik lapja szerint Heltai Gáspár még 1566-ban is mindig lutheran plebanus, és így 1540-től egész 1566 ig, tizenhat év le folyta alatt; 1541-ben pedig Adrianus is kolozsvári plebanus, tehát egyszerre kettő volna? Vajjon nem lehetséges-e hogy eleinte, midőn 1540-ben Luther tana a városban terjedni kezdett, a megmaradott és régi vallásukhoz ragaszkodó katolikusoknak is külön plebanusok, és talán épen Adrianus személyében létezhetett? valamint az is, hogy a nagy templom egy ideig még birtokukban maradhatott? mert hogyan képzelhető másképp hogy 1551-ben, mint felebb láttuk: egy katolika királyné, egy katolikus püspök, később bibornok, és Ferdinand követei hitet fogadjanak lutheranus templomban; továbbá Istvánfi is a fennidézett helyen azt írja „peracto sacro (világosan sz. misét ért,) adhibiti, aris juravere“ és így 1551. év után, midőn a királyné elhagyta Erdélyt, s a bibornok is orgyilkosok által ki lett végezve, a hitfelekezetek terjesztésére pedig szabadabb tér nyílt, Luther tana annyira elterjedhetett Kolozsvárt is, hogy e templom elfoglalása a katolikus hívek hiányából önként megtörténhetett.

²⁾ Petrovics Péter sírköve 1600-ban a nagy oltár helyén még fennállott, Basta idejében romboltatott le. Székely Sándor Unitaria vallás tört. 110. lap.

³⁾ L. fennidézett Székely Sándor munk. 62. lapján: 1566 ban visszajövé a gyulafehérvári egyházgyűlésről „Dávid Ferencz már a népnek is kezdé hirdetni az unitaria vallást, és hiteles szóhagyomány szerint Kolozsvárt a Torda-útcza szegletén egy kerekkövön prédikációt tartá a nép előtt, mely a kedvelt szónokot vállain vivé be a piaczi nagy szentegyház teremibe, mely addig a lutheránoké vala, és egész Kolozsvár az unitaria vallásra mene által.“ — Ide vonatkozik Hagymási Kristóf, Listhi János kancellárhoz írt, és 1571. majus 27-éről kelt levele, közölve Szalay Lászlótól, ily című munkában: a Magyar Történelemhez I. köt. 12. lap, hol a többi között ezeket írja: „voltak sokan, kik siratták urokat (a meghalt János Zsigmondot), de voltak nem kevesek, kik suttomban kárhoztatták szegény fejét mind vallásáért (János Zsigmond unitarius volt), mind penig egyéb több tetteiért, főképen kolozsvári szásznépek, azért, hogy templomjokat ezelőtti esztendőkbén elvétette vala tőlök, más nemzetnek és vallásnak adván.“

⁴⁾ Erdélyi Történelmi Adatok I. köt. Nagy Szabó Ferencz memorialéja 78. és 90. lapk.

⁵⁾ Istvánfi Nic. Hist. Reg. Hung. libr. 33. pag. 493.: „Basta in templum majus (Claudiopolitanum) quod ab arianae superstitionis asseclis hactenus obtinebatur, ademtum ab iis, patres eosdem (societatis Jesu.) introduxit“; így Bethlen Farkas is 12. könyv. 494. lap. — Nagy Szabó Ferencz memorialéjában 91. lap. meghatározza a napot, melyen a jezsuiták e templomot átvevék, t. i. sz. Mihály napján. — Kazy Histor. Reg. Hung. I. könyv. 27. lap. azt állítja: hogy az unitariusok visszahíván a jezsuitákat, önként adák át templomuk használatát, mindaddig, míg az imint általok szétrombolt egyházok helyreállítatik, és ez által némüleg Bástát kiengesztelni vélték.

⁶⁾ Wolfg. Bethlen: Hist. de reb. Transylv. libr. 13. pag. 26—27.

⁷⁾ I. Székely Sándor sokszor idézett munk. 130. lap. és Szakál Ferencz naplójában közölve Szabó Károly és Szilágyi Sándortól 74. lap. ezeket említi: „hogy Basta György ezen templomot elvötte és három esztendőig a mi eleink belé nem járhattak, azután pedig ki akarván menni az

sen 1716-ig használák, a midőn mart. 31-kén azt gróf Steinville tábornok tőlök erőszakkal a katolikusok számára visszafoglaltá ¹⁾; „püspökünket (Almási Gergely Mihályt) így írja Szakál Ferencz naplójában, köntöséből levetkeztetvén, magok (a német katonák) német palástjokat adták a fejére és a vallást így csúfolták.“ — Azon 150 év lefolyta alatt, míg az unitáriusok ezen egyházat bírták, háromszor hamvadt el ²⁾, utoljára 1697-ben, május 6-kán ³⁾).

Következik az egyház építészeti leírása. Ezen csarnok modorban alakított szentegyház (Hallenkirche) három egyaránt magas hajóval bír; középsője a nyolczszögből képzett három oldallal záródó s keletre fekvő szentélybe, a mellékhajók szintén a nyolczszög három oldalával alakult mellékkápolnába végződnek (l. a templom alaprajzát a képtáb. 1.). A szentélynek a múlt században újra alakított keresztboltozata a falból félig kiálló csoportos támoszlopokra nehezedik, ezek aránylagos rövid, kehely-idomú fejezetei növény díszítmény körözi, egyikén bal felől a vastag mészburok alatt két emberi alak vehető ki szőlőlevél és gerezdek között. Egyik ív zárkővén zöld, à la tempera festett mezőben aranyos Isten-bárány látható, fénykörözött fővel, a jobb lábával emelő vörös zászló felé visszafordulva, a bal előtt kehely áll. Az evangelium-oldal felől egy kis portale ⁴⁾ a sekrestyébe, jobb és balra egy-egy nyomott csúcs ívű tagozatlan ajtónyílás az oldal apsisekbe, melyek csúcsos boltozokat megtarták, vezet. A diadalív, valamint a mellék hajókból az oldal kápolnába vezető magas, tagozatlan ajtónyílások szintén az újítás alkalmával körívíűen alakítottak. Valószínű továbbá: hogy a kápolnák és hajók közti válaszfal is csak újabbkori átalakítás következtében keletkezett.

A hajókat egymástól hárompár egyarányú, leszelt szögletekkel rézsütosan állított talapzatokból felnyúló, félkör és körte alakú hengerekkel, részint kivájt horonyokkal tagozott, fejezet nélküli szabadon álló oszloptámok (lásd 2. szám) s ezeknek az oldalhajókban megfelelő faltömegéből előszökellő féloszlopok választják el; melyekre közvetlenül a csúcsívíűen szervezett csillagboltozatnak horonyokból alakított gerincei (l. 3. szám) és körte élű vál-és kereszt-ívek hevederjei (l. 4. és 5. szám), a támra is átvive, rajtok egybe forrnak. A déli mellékhajóban a féloszloptámoknak épen úgy stylizált fejezetei vannak mint a szentélyben; egyikén két szembe álló oroszlán mutatkozik, nö-
országból, ezen templomot úgy *remittálja*, hogy ezen várost (minthogy akkor mind unitáriusok voltak) minden kinesből kifosztja.“

¹⁾ Székely Sándor. 163. lap.

²⁾ Szakál Ferencz naplója 74. lap.

³⁾ Nagyvárad Inczédi Pál feljegyzései, közölve Szabó Károly és Szilágyi Sándortól. 19. lap.

⁴⁾ Ezen ajtózat körívíű födözete felső párkányán, száraz faágakon, itt-ott ugyan letöredezve, madarak vannak faragva, melyek e födözet tympanumán domborún faragott virágfűzérrel játszadozó meztelen gyermek-csoportozatot vizsga szemekkel kísérik; ezalatt egy bajusz- és szakáltalan férfi mellképe van, talán egyházi személy, arc kifejezése német eredetűnek sejteti, hosszú hajfürtjeit a tizenhatodik században divó kerek barette nevű kalap fűdi, a bő tunika, úgynevezett vestis camisialis, újjasaiból két kiálló kéz szalagot tart, ezen felirattal: D. IOHANNES CLY, valószínűleg a donator, ki ezen szép portaléval ajándékozta meg a templomot, nem pedig az artifex neve, mely utóbbi esetben a D. betű mely annyit jelent mint: Dominus talán kimaradt volna; ezen mellkép alá kezeikben szőlőgerezdeket tartó angyalok helyezvék, kik között felirat nélküli szalag vonul át, kétfelől gúnyosan mosolygó satyrfők szemlélik e scenát, az ajtófeleken ezen angyalok alakjai ismétlődnek szörnyállatokat lábaikkal taposva, mint egy a szenvedélyek felett diadalmaskodó erényt ábrálva; továbbá halálfü, fővényóra, mind magannyi az enyészet és mulandóság jelvei, levél díszítménnyel váltják fel egymást. Heraldikailag az ajtófél jobb talapzatán: nyílt várkapu, felette fogrovátkos tetőzetű három torony, Kolozsvár város czimere, és ezen szám 15.; az ajtófél bal talapzatán: kivájt vértben pelikán, meghajtott nyakkal, csőrével mellét vágja fel és vérével fiait táplálja; e helyen nem a Krisztus magasztos feláldozásának jelve, hanem valószínűleg a donator czimere lehet, mit ezen fölötté álló két betű: I. C. az az Joannes Cly bizonyít; továbbá ezen szám van: Z8. ., mely a jobb talapzaton lévő számokkal az 1528-iki évszámot egészíti ki. Az ajtószárny vasból van, melyen ezen évszám: 1534. és L B betűk vannak vörösen festve.

vénydíszítmény között; míg az éjszaki mellékhajó féloszlopai a boltozat gerinczeivel közvetlenül érintkeznek. Miből azt lehetne következtetni netalán: hogy valamennyi oszloptám fejezettel tervezetett ugyan az első építész által; megkezdődvén az építkezés, a szentély a déli hajóval együtt elkészült. Ekkor azonban állhatott be talán a pénzhány, talán más valamely akadály miatt azon szűnődő, vagy csak lassabbani előhaladás az építésben, melyre a protocollum visitationis utal: „iam saeculo 14-to nobiliorem Ecclesiam cives ad latus veteris moliebantur in honorem sc. Michælis Archangeli, quibus lente proficiscentibus succurrit pia liberalitas Sigismundi.“ Később talán egy más építész, e kornak inkább megfelelő modorban, folytatva a további munkát — idézhető elő a támoszlopok közti öszhangzatlanságot.

A templom nyugoti részében a főbejáró közelében helyezett oszloptámok erőteljesebben vannak a többiekénél szervezve (l. 6. szám.) Ezek közül a déli fejezetes oszlopszálakat képez; úgy szinte a falnak szervezettes vastagsága arra utal, hogy itten két torony volt tervezetben, melyeknek csak egyike, az egyház-homlokzat nyugot-éjszaki szögletén (l. az alaprajzot A betű alatt) lőn felépítve¹⁾; s a múlt század közepéig, kőből faragott négy nagy angyallal ékítve, a hagyomány szerint, fennállott; a midőn ez is, mint sok más műrészlete ezen egyháznak, a romboló vágnak esett áldozatul; a másik torony a délnyugoti oldalon felépítve nem volt. Az egyház ezen részében van két egymás fölé helyezett szobra, (l. az alaprajzot B betű alatt); az alsóban a kolozsmonostori convent okmányai őriztetnek; a felső pedig kincstár, melyben többnyire a múlt század első feléből való templomi eszközök tartatnak; a régiebbek a villongós századokban veszttek el, vagy Basta által vitettek ki az országból. — A zárkövek részint üresek, részint domborfaragványokkal ékítvők; a vastag burok alatt ezek vehetők ki: a déli mellékhajóban, melynek két ívhöld tére a többiekénél egyszerűbb, egyik zárkövén: egyaránt négyfelé osztott paizson áll Magyarország czímere. A közép hajóban egy nyílt könyv, melynek lapjain a felírat ki nem vehető; az éjszaki mellék hajóban Kolozsvár város czímere. Ugyanezen hajóban az orgona alatti ívhöld térnek zárkövén: széles kereszt tűnik elő, melynek alsó gerendája kétfelé válva felfelé kanyarodik; hasonló lévén a középkori művész-jegyekhez (úgynevezett Steinmetzzeichen), nyilván benne az egyház egyik építésének vagy kőfaragójának jegye maradt fenn. A szentély ablakain is mutatkoznak a félszeg-újításnak nyomai; ezek kívülről csúcsívezetöket megtarták, de belülről körívűen alakulnak. Művezetökből is alig maradt meg egynehány kisebb köralak; tagozatlan béléteikben a mészkeg alatt cserfalevelekkel ékített fejezetek látszanak, melyeken egykor magasabban felnyúló csúcsívezetök állhatott. A mellékhajók ablakainak díszművezetében a hármas és négyes félkör, közbe ékelt orr-idomokkal váltják fel egymást, de túlnyomó az úgynevezett halhólyag (flamboyant.)

Az egyház mérték arányai a következők:

A szentély hossz-za belső világában 54', szélessége 22' bécsi láb, magassága 47'

A hajók hossza 128'.

A középhajó szélessége 22', magassága: 57'—6''.

A déli mellékhajó szélessége 21' magassága: 55'.

Az éjszaki mellékhajó szélessége 17' magassága: 55'.

A főkapuzat sajátságosan nem a homlokzat közepére illesztetett a közép ablak alá, hanem egy pár lábbal félre éjszakfelé helyezett, hogy a zenekarba felszolgáló kis

¹⁾ L. az 1832. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvet: „habuit (Ecclesia.) olim turrim praeelsam supra angulum chori septemtrionalem, quae per incendium sub unitariis debilitata, postmodum quidem restaurata, sed vix evolutis a sua restauratione viginti annis, ob ruinam, quam templo quoque minabatur, deposita est,“ ezen torony két izben égett le 1653. és 1697. május 6-kán, lásd Történelmi Kalászkok, Thaly Kálmántól, 11. lap. — Inczedy Pál naplóját 19. lap. Csereit etc.

lépcsőzetnek tért adjon. Ezen symetriát zavaró eset előadja magát másutt is, így például a sz. Jakab templom portáléja is Kuttenbergben hasonlóan félre áll ¹⁾. A főkapuzat későgót idomú, laposan átszelt hármos levelű, közepén oszlop által kétfelé választott ívből áll, béléte erőteljesen tagozva; földzete többszörösen kanyarodott szamárhát alakú csúcsív; tympanumán domborfaragványok vannak: sz. Mihály pánczélosan, a mint lándzsájával átdöfi a sárkányt; műbecsnélküli alak, alatta szalag vonul, melyen minuskulákkal írt ezen töredezett felirat vehető ki:

anno dni MCCCCXLII. Sigismundi elem toris est loc ²⁾

Ezalatt közvetlenül kiterjesztett szárnyú sas alsó félfele áll ³⁾, melynek vértét az alája helyezett lilomos koronán álló angyal karjaival tartja fel; ezenkívül jobbra és balra egy-egy vért, heraldikailag jobbra: Magyarország címere, kettős kereszt jobbra, a négy szelemen balra; — a tulsó oldalon, balra négyfelé osztott paizs áll, melynek jobb felső térében ágaskodó kétfarkú koronázott oroslán, Csehország; balfelől: négy szelemen, Magyarország; a harmadik térben jobbra: koronásfejű kiterjesztett szárnyú sas, Morvaország, a negyedik térben: szélesebb szelemen, Austria címerét ábrázolják ⁴⁾. A portale melledeiseiben egyfelől töredezett sas, túl bagoly, kis vállkövekre helyezve, a középkorban divó jelvek lehetnek; van még a homlokzaton egy már egészen letöredezett faragvány, s ma már alig kivehető néhány töredezett minuscula betű. Erről Letavay Sándor az 1818-dik évi Tudományos Gyűjtemény V. kötetében 138 lapon ezeket írja: „a piaczi templom kőfalán, a déli kapu mellett emberi kép, a mely X parancsolatokat tart kezében.“ Ezen kép valószínűleg Mojzes alakja lehetett, kit a tíz parancsolatokkal kezében többnyire a késő középkorban személyesíteni szokásos volt, hogy az által, annak tartalmával a hívek jobban megösmérkedjenek, ily képlet van a merseburgi székes egyházon ⁵⁾. Jelenleg már a töredezett keresztvirágon kívül egyéb ki nem vehe-

¹⁾ L. Mittheilungen der k. k. Centr. Comis. zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale. VI. Jahrg. 1861. 257. lap.

²⁾ A már porladásnak induló feliratok hiányosságát, tudós hazánkfia M. Nagy-Ajtai Kovács István kir. tábl. ülnök úr barátságából egészítem ki; ő azokat nagyobb részt még 1840. pontosan lemásolván, vélem közleni szíves volt.

³⁾ Ezen itten félszegen álló sas-résznek félkörű és e közbe ékelt orridomú sugarakkal keretezett paizsa a feljebb érintett szalag alatti töredezett félkör és orridomú keret darabjaival egészen megfelelő lévén, nincs semmi kétség, hogy egykor egy egészet képeztek; de úgy amint most közvetlenül egymásra illesztve vannak, semmikép nem találunk, a mit a paizsnak ki nem egészített geometriai alakja, valamint a szalagra domborúan vésett s értelemzavaró felirat is bizonyít; kellett tehát a szalag és a sas alsó része között egy térnek létezni, melynek hiányát bizonyára Zsigmond császár, mint az egyház építőjének, nagy birodalmi címere egészíthette ki, s mely körül vonulhatott a mostaninál hosszabb felirattal ellátott szalag. Azon kérdés merül fel itten, hogy mikor és ki által történt ezen címercsonkítás? Okmányok, sőt hagyomány hiányában, csak is sejteniünk lehet, hogy talán Szapolyai János, vetélytársa Ferdinánd iránti gyűlöletből távolíthatá el innen a sast, mint a német uralom symbolumát. Akár hogy történt ezen változás, 1566. évig létesülhetett, mert ez időtől fogva az unitáriusok kevés idő kivételével ezen egyház szakadatlan birtokosai lévén, az ő idejökben netalán közbe jött csonkítást, mely egyszersmind a portale lényeges átváltoztatását eszközölheté, valószínűleg sz. Mihálynak úgy is műbecs nélküli képe eltávolítására felhasználták volna.

⁴⁾ Ez méhben hagyott László király címere lehet, ehez hasonló létezett a kolozsvári középutcaizai, most már lerombolt várkapuján, 1449. év számmal, az 1840. Nemzeti Társalkodó második fél évi 62. lapja szerént. — Pray György a Syntagma historicum de sigillis 12. Táblán 2. szám alatt ugyan ezen királynak hasonló címerét közli és a 71. lapon ezeket írja: „Fascie in sigillis in simplicibus emblematicis principem locum tenent, partim cruci patriarchali, partim ditionum familiae Regiae, aut gentilicis armis conjunctae . . . Carolus Robertus Fasciis adjectis Lilia, his vero Ludovicus I. et huius filia Maria Regina struthionem, Elisabetha Ludovici vidua Equitem Lithvaniae, Sigismundus Leonem Bohemiae, Albertus et Ladislaus Fasciam Austriae, Mathias Corvinus Corvum, et Wladislaus II. Moraviae Aquillam conjungere solebant.“ Azonban Morvaország címerét, a koronás fejű sast, már László is használta.

⁵⁾ Otte: Handbuch der Kirchl. Kunst-Archaeologie, 312. lap.

tő; a déli oldalról, a hol azelőtt állott, most a homlokzatra tétetett át; ezen képlet alá kőtábla van illesztve; melyen a leporlott tíz parancsolatokra vonatkozólag ezeket lehet kibetűzni:

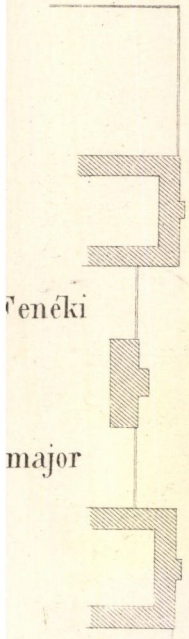
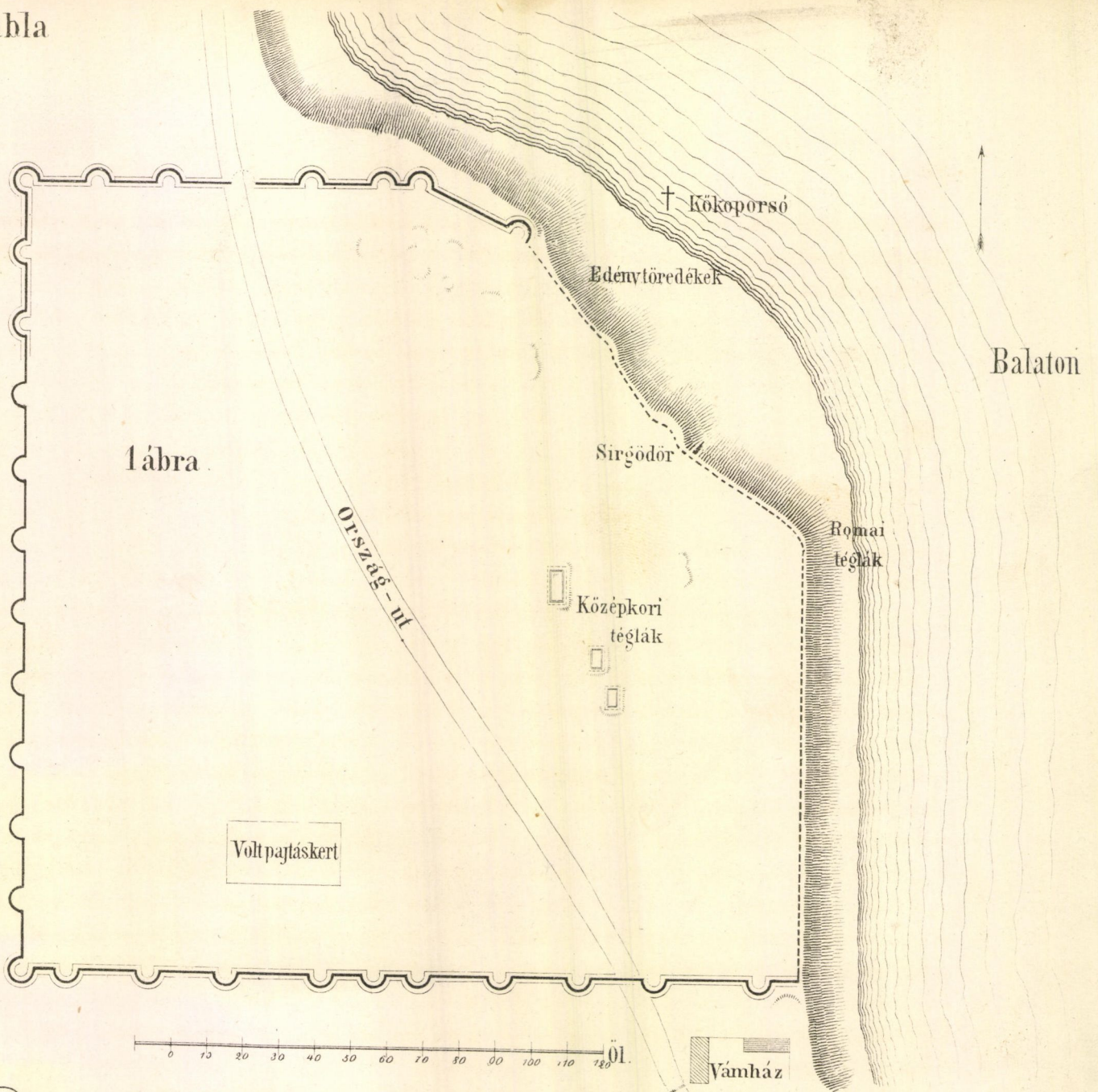
audi. israel. precepta. domini. et ea
 quasi. in. libr. scribe. et. dabo. tibi. terra
 conserva igitur favorem
 meum et ero inimicus inimicis tuis etc

lejebb pedig ez áll:

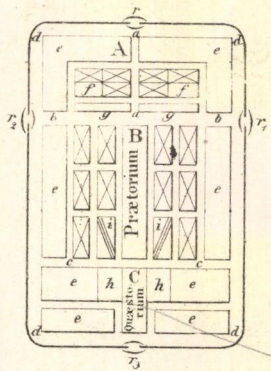
anno dni M^oCCCC
 X^oII^o posita e. h. ymago
 huic alme ecclie sci Mich
 aelis archangeli.

A főkapuzaton és a déli mellékhajóbani kisebb bejáráson kívül, még három nagyobb kétfelé nyíló ajtózat vezet az egyházba: egyik a déli mellékhajóhoz ragasztott körívezetű előcsarnokból, mely egyszersmind keresztelő kápolnául (Baptisterium) szolgál; a másik ezzel szemközt, az éjszaki mellékhajó oldalához újonnan épült és a négyszög alapból, a nyolcszögbe átmenő, sisakdad csúccsal tetőzött támtornyocskákkal díszített torony felől; a harmadik ugyanezen hajó oldalába van helyezve (l. az alaprajzot D betű alatt.) A többszörösen tagozott oldaltámok, nem érnek feljebb a párkányzatnál, a homlokzat felőlieknek térei díszművezetel élénkítve, levélcsomókkal és keresztvirágokkal ékítvék, a többiek többnyire rézsútosan, vagy élire helyezett homlokcsúcsba végződnek, avagy kivételesen vízvezetékekkel (Wasserschrägen) vannak ellátva. A födél alatti tetőpárkányzatot részint egymásba vágó és száraikkal hármass levelkébe végződő ívecskék (arcatures entre-croisées, intersectes), részint halhólyag és hármasslevelű kerék medaillonok, itt-ott ugyan letöredezve szegélyezik; a merőben faragott kőből épült egyházat nyereg födél tetőzi; a szentély felett kis torony (Dachreiter) áll; a czinterem körül néhol még fenálló falkerítés mutatkozik.

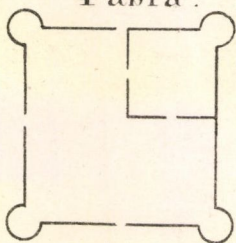
FENÉK.

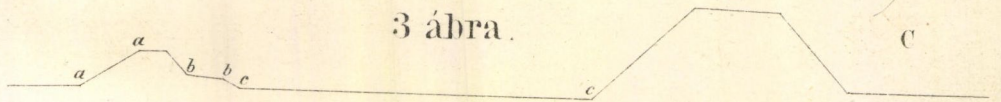
2 ábra.

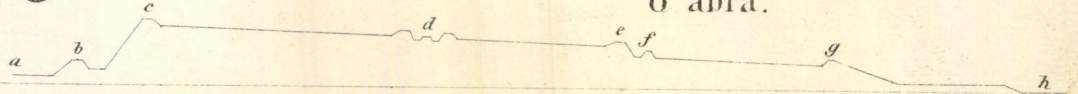
4 ábra.

3 ábra.

8 ábra.

5 ábra.

